

О. Лисиченко

Применение элементов оперативного учета, анализа и контроля на молокоперерабатывающем предприятии

В статье рассмотрено применение элементов оперативного учета, анализа и контроля сырья и основных материалов на молокоперерабатывающем предприятии. Определены этапы построения оперативного учета. Предложены учетные формы и определены ответственные лица за сбор и использование учетной оперативной информации.

О. Lisichenko

Application of elements of operative account, analysis and control is on a processing of milk enterprise

In the article application of elements of operative account, analysis and control of raw material and basic materials is considered on a processing of milk enterprise. The stages of construction of operative account are certain. Registration forms are offered and responsible persons are certain for collection and use of accounting operative information.

Одержано 04.12.09

УДК 339.321

О.М. Любченко, докторант

Рада по вивченню продуктивних сил України

Наукові підходи до визначення сутності соціально-економічного потенціалу регіону

В даній статті поглиблено понятійно-категоріальний апарат регіональної економіки через дослідження економічної сутності поняття «соціально-економічний потенціал регіону». Автором систематизовано існуючі підходи до визначення змісту даного поняття і сформовано власний підхід, який дає змогу трактувати соціально-економічний потенціал з одного боку, як досягнутий рівень соціально-економічного розвитку, з іншого боку – з огляду на можливості його подальшого нарощення при наявності певних ресурсів й умов.

регіон, потенціал, соціально-економічний потенціал, соціально-економічний розвиток

В умовах тривалого економічного спаду, що спостерігався в Україні в 90-х роках ХХ століття для більшості регіонів стає все більш актуальним завдання визначення внутрішніх резервів економічного розвитку. В економічній науці його вирішення пов'язане в першу чергу з розробкою нових ринкових підходів до визначення сутності, структури й методів оцінки соціально-економічного потенціалу регіону.

Останнє десятиріччя ХХ століття характеризувалося інтенсивним формуванням єдиного взаємопов'язаного економічного простору. Відійшла в минуле його біполярність, протистояння капіталістичного і соціалістичного блоків країни. Суспільне життя все більше виходить за національні кордони, транснаціоналізується, простежується тенденція до об'єднання зусиль провідних держав світу з колективного регулювання світогосподарських процесів, пом'якшення негативних наслідків економічних потрясінь, вирішення загальнолюдських глобальних проблем. Разом із тим, поглиблюється неоднорідність суспільного розвитку, набирають сили процеси регіоналізації, які традиційно виступають як прояви диференційованості сучасної

цивілізації. Суспільний поділ праці і його просторова форма – територіальний поділ об'єктивно зумовлюють різного роду і різних рівнів регіональні утворення, які відіграють помітну роль у прискоренні розвитку сучасного комплексу внутрішньонаціональних і міжнародних зв'язків [1, С.123].

Поява в останні роки досить великої кількості різного роду досліджень у сфері регіональної економіки свідчить про те, що інтерес до регіонального розвитку, до соціально-економічного районування територій характерний не тільки для розвинених країн, але й країн, що розвиваються. Були цікаві й успішні розробки в цій області й у колишньому СРСР. Однак найбільші досягнення у вивченні регіональної економіки Європи й США. В Україні протягом років реформування було також накопичено досвід процесів регіоналізації, однак варто зазначити, що нині він є недостатнім для забезпечення стійкого регіонального розвитку на довгостроковій основі. Водночас, враховуючи пріоритетність та нагальність зазначеної проблематики, активізуватися дослідження, пов'язані з регіональним розвитком, результати яких представлено в численних наукових працях провідних вчених-сучасників: С. І. Бандура, М. П. Бутка, В. М. Гейця, Б. М. Данилишина, М. І. Долішнього, С. І. Дорогунцова, З. С. Варналія, В. І. Куценко, Я. Б. Олійника, А. В. Степаненка, М. І. Фащевського, Л.Г. Чернюк та інших.

Наукові підходи до дослідження соціально-економічного потенціалу потребують визначення теоретико-методологічних засад його формування та ефективного використання, що і є метою даної статті.

Морфологічний аналіз показує, що саме поняття «потенціал» походить від латинського слова **«potential»**, що в перекладі означає – сила, міць. Потенціал розглядається як сукупність усіх наявних засобів, можливостей, продуктивних сил, що можуть бути використані в певній сфері. Таким чином, потенціал – не те, що виявлено, а те, що є в прихованому вигляді й може бути виявлене за певних умов.

Великий тлумачний словник визначає потенціал як «засоби, запаси, джерела, що є в наявності й здатні бути мобілізовані, приведені в дію, використані для досягнення певної мети, здійснення плану, вирішення будь-яких завдань; можливості окремої особи, суспільства, держави в певній сфері» [2, С.245].

Під потенціалом взагалі розуміються можливості, спроможності, приховані, нереалізовані резерви досліджуваного об'єкта, які при зміні навколишніх умов можуть перейти з можливостей в реальність. Наявність потенціалу в будь-якого об'єкта обов'язково передбачає безліч варіантів його використання. Сам по собі потенціал без визначення мети його використання існувати не може, оскільки, говорячи про будь-який потенціал, завжди визначається те, для чого властиво й необхідні резерви та можливості, а саме – для досягнення певного кінцевого результату. Так, наприклад, визначення виробничого потенціалу і його відокремлення від інших видів системи економічних потенціалів слід розпочати зі специфіки його використання, тобто формування матеріальної бази виробництва, що бере участь у створенні продуктів виробництва.

Поняття «економічний потенціал» господарства (економічної системи) широко використовується в літературі й на практиці. Однак його зміст трактується неоднозначно в різних джерелах, що приводить до множинності оцінок економічного потенціалу однієї й тієї ж економічної системи.

За соціалістичної системи господарювання при визначенні економічного потенціалу панував виробничий підхід, основна увага концентрувалась на спроможності економічної системи виробляти відповідні обсяги продукції. Зокрема, під економічним потенціалом регіону розуміється сукупна здатність економіки регіону, її галузей, підприємств, господарств здійснювати виробничо-економічну діяльність,

випускати продукцію, товари, послуги, задовольняти запити населення, суспільні потреби, забезпечувати розвиток виробництва й споживання. Економічний потенціал регіону визначається природними ресурсами регіону, засобами виробництва, трудовим і науково-технічним потенціалом, накопиченим у регіоні обсягом національного багатства [3, С.502]. Основними елементами економічного потенціалу визначалися трудові ресурси, якість їх підготовки, обсяг виробничих потужностей промисловості і будівельних організацій, виробничі можливості сільського і лісового господарства, довжину транспортних магістралей і наявність транспортних засобів, розвиток галузей соціальної інфраструктури, досягнення науки і техніки, ресурси розвіданих корисних копалин.

Економічний потенціал регіону є сукупним відображенням матеріальної бази регіону, що враховує обсяг розташованого в межах даної територіальної одиниці майна, вираженого в кількісних показниках, а також якісні характеристики, що визначають можливості реалізації цього майна в регіоні [4, С.12].

Економічна енциклопедія визначає економічний потенціал як комплексну характеристику рівня економічної могутності нації, наявних ресурсів і можливостей забезпечувати розширене відтворення, суспільні потреби й соціально-економічний прогрес суспільства [5, С.178].

Економічний потенціал – це багатогранна й складна макроекономічна категорія, у той же час недостатньо досліджена, його не слід вважати остаточно сформованим, про що свідчать різні точки зору. Найважливішим фактором, крім оцінки окремих ресурсів, є «якість» самої системи, що їх об'єднує.

Так, А. А. Задоя [6, С.55] справедливо зауважував, що при оцінці економічного потенціалу основний акцент робиться на продуктивні сили, залишаючи осторонь виробничі відносини. У його трактуванні народногосподарський потенціал включало й організаційний аспект.

Надалі поняття «економічний потенціал» було розширено, до його складу зараховували сучасну систему машин та інші знаряддя праці, весь науковий та виробничий потенціал, розвідані та ті, що добуваються, запаси сировини і енергії, трудові ресурси і виробничий досвід [7, С.76].

З посиленням соціальних аспектів в економічних дослідженнях та орієнтацією на формування соціально орієнтованої моделі економічного розвитку ринкового типу, наголошувалося на необхідності якомога повнішого задоволення матеріальних і духовних потреб людини як головної мети економічної діяльності, в науковій літературі почали вживати термін «соціально-економічний потенціал».

Під соціально-економічним потенціалом в економічній науці зазвичай розуміється сукупна характеристика ресурсних можливостей у тій чи іншій сфері господарювання. Часто в економічній літературі поняття «економічний потенціал» та «соціально-економічний потенціал» трактуються однаково.

У словнику-довіднику «Регіональна економіка» автори О.Д. Богорад, О.М. Невелєв, В.М. Падалка, М.В. Підмогильний визначають економічний потенціал регіону, ототожнюючи його з соціально-економічним потенціалом, як сукупність галузей народного господарства регіону виробляти продукцію, здійснювати капітальне будівництво, перевезення вантажів, надавати послуги населенню [8, С.72-73].

Шніпер Р.І. визначає соціально-економічний потенціал як «сукупність елементів національного багатства, які задіяні в регіональному відтворювальному процесі» [9, С.49].

Одним з найважливіших джерел розвитку й функціонування суспільства є його соціальний потенціал. Під соціальним потенціалом у широкому сенсі розуміється вся

сукупність соціальних факторів, від яких залежить зростання матеріальних і духовних джерел суспільного розвитку та ступінь їх використання.

Відповідно соціальний потенціал поєднує:

- виробничі й всі суспільні відносини, форми господарства й господарювання як рушійну силу розвитку виробництва й суспільства в цілому;
- накопичене суспільне матеріальне багатство, яке використовується з метою збереження досягнутого рівня й подальшого зростання добробуту населення, поліпшення умов його життя, удосконалювання системи життєдіяльності;
- накопичене соціально-культурне багатство, у тому числі рівень знань як інтелектуальне джерело суспільного прогресу й задоволення духовних потреб людей;
- соціальне середовище й соціальна поведінка людей, у тому числі їх ставлення до праці, цільові орієнтації й т.д..

У реальній дійсності економічний і соціальний потенціали не тільки взаємозалежні, але й невіддільні один від одного. Їх спільність визначається тією обставиною, що людина є головною продуктивною силою й носієм соціальних відносин, соціальних факторів розвитку. Тому різниця між економічним і соціальним потенціалом в певній мірі умовна. Так, виробничі відносини є стороною самого виробництва, а умови праці, будучи істотною характеристикою рівня розвитку продуктивних сил, у той же час представляють один з найважливіших соціальних факторів, що визначають ставлення до праці і його стимули тощо. Узяті в єдності економічний і соціальний потенціали разом з екологічним потенціалом утворюють сукупний потенціал суспільства. У рамках цієї єдності економічний потенціал є базою нарощування соціальних можливостей суспільства. Соціальний же потенціал представляє рушійну силу розвитку й використання виробничих можливостей. Екологічний потенціал формує загальні передумови розвитку виробничого й соціального потенціалу, їх розширеного відтворення. Проте відповідність між економічним і соціальним потенціалами не досягається автоматично. Справа в тому, що соціальні й економічні форми виникають, змінюються й зникають не самі по собі, а в результаті свідомої діяльності людей. Їх недостатня відповідність характеру виробництва, потребам і можливостям розвитку й необхідність зміни можуть усвідомлюватися не відразу. Між економічним і соціальним потенціалом не виключені протиріччя. Отримані виробничі результати можуть використовуватися по-різному, різні форми господарювання й стимулювання здійснюють неоднаковий вплив на соціальну поведінку людей і на виробництво в цілому. Не тільки склад, але й організація соціального потенціалу впливає на ступінь використання можливостей, закладених у продуктивних силах, науково-технічному прогресі, підвищенні рівня реального суспільного виробництва й споживання тощо.

У них перехрещуються й поєднуються різні структурні рівні й елементи виробничого, соціального й екологічного потенціалу і їх комплексних форм, включаючи потенціали різних виробничих структур, ресурсний, демографічний, інфраструктурний, територіальний, регіональний тощо.

Під соціальним потенціалом зазвичай розуміють сукупність матеріальних і духовних цінностей, якими володіє суспільство. Однак було б надмірним спрощенням зводити даний соціальний феномен тільки до сукупності цінностей. Соціальний потенціал характеризує також і здатність тієї чи іншої спільноти забезпечувати розширене відтворення людини як особистості і як продуктивної сили. Тому реалізація соціального потенціалу – це проблема, актуальна для всіх етапів суспільного розвитку.

Розробка комплексних планів соціально-економічного розвитку як регіонів, так і окремих населених пунктів неможлива без ретельної оцінки наявних трудових, духовних і соціально-політичних потенціалів. Але проблема соціального потенціалу не

знайшла поки належного розгляду на базі конкретних соціологічних досліджень стосовно окремого регіону.

Під соціально-економічним потенціалом в економічній науці, як правило, розуміється сукупна характеристика ресурсних можливостей у тій чи іншій сфері господарювання. Поняття «соціально-економічний потенціал регіону» відображає здатність ресурсів, засобів і можливостей вирішити будь-яке завдання або досягти певної мети.

Відповідно для уточнення визначення поняття «соціально-економічний потенціал регіону» необхідно охарактеризувати як ресурси, засоби й можливості і спрямованість їх реалізації на досягнення цілей й завдань.

На нашу думку, визначення терміну «соціально-економічний потенціал регіону» повинне враховувати не тільки ресурси й напрями їх використання, а також ступінь розвитку економіки в регіоні й стимулюючий вплив регіональної й соціально-економічної політики регіону.

Введення в науковий оборот поняття «соціально-економічний потенціал» обумовлено, з одного боку, усвідомленням обмеженості ресурсів для екстенсивного економічного зростання, з іншого боку – прагненням увести в дію додаткові резерви й стимули, закладені в структурі системи або діяльності, однак не реалізовані на практиці. Соціально-економічний потенціал розглядається як сукупність соціально-економічних факторів, джерел, стимулів, форм підвищення ефективності використання продуктивних сил. Тому соціально-економічний потенціал виступає як додаткове джерело ресурсів.

Як правило, соціально-економічний потенціал зводився до більш вузьких питань, що характеризують галузеві чи інші пропорції відтворення або їх функціональні взаємозв'язки. Часто соціально-економічний потенціал прирівнювався до національного багатства (матеріальне багатство і природні ресурси) або ототожнювався з економічним потенціалом.

М.Н. Міндорашвілі [10, С.15] включив у структуру соціально-економічного потенціалу регіону також потенціал відтворення суспільством певного способу життя, що впливало на структуру споживання й на виробництво.

Більш глибоке розуміння сутності соціально-економічного потенціалу дозволяє процес його формування або перетворення (рис. 1). Основою потенціалу є ресурси; регіональна економіка впливає на ресурси, сприяючи їх адекватному перетворенню в деякий кінцевий результат. При цьому на вході в систему потенціалів надходять наявні невикористані можливості, а на виході визначається кінцевий результат використання потенціалу, опосередкованого ресурсами. Інакше кажучи, управляюча підсистема на основі наявних ресурсів формує потенціал, залучає його й відслідковує результат такого залучення.

Можна зробити висновок про те, що якщо немає результату, то відсутні можливості формування потенціалу і його динаміки. Тому важливо не тільки досліджувати ресурси як основу формування потенціалу, але й ефективність його використання (залучення) як основу економічного розвитку регіону. У західних економічних теоріях у якості ключових факторів виробництва виступають як праця й капітал, так і характер їх об'єднання, причому підкреслюється, що оптимальне поєднання є продуктом насамперед конкуренції незалежних виробників на вільному ринку. Тільки при цих умовах досягається оптимальний розподіл ресурсів і тим самим максимізується потенціал економічної системи.

У сучасних умовах докорінно змінилися головні фактори економічного зростання. Якщо раніше національне господарство розвивалося в основному за рахунок розширеного залучення у виробництво трудових ресурсів, виробничих потужностей,

сировини, матеріалів і енергії, то тепер вирішення багатьох завдань стає можливим тільки на основі підвищення ефективності і якості діяльності шляхом більш повного використання досягнень науково-технічного прогресу, енергетичних, трудових, фінансових, матеріальних та інформаційних ресурсів, тобто всього того, що формує економічний потенціал.

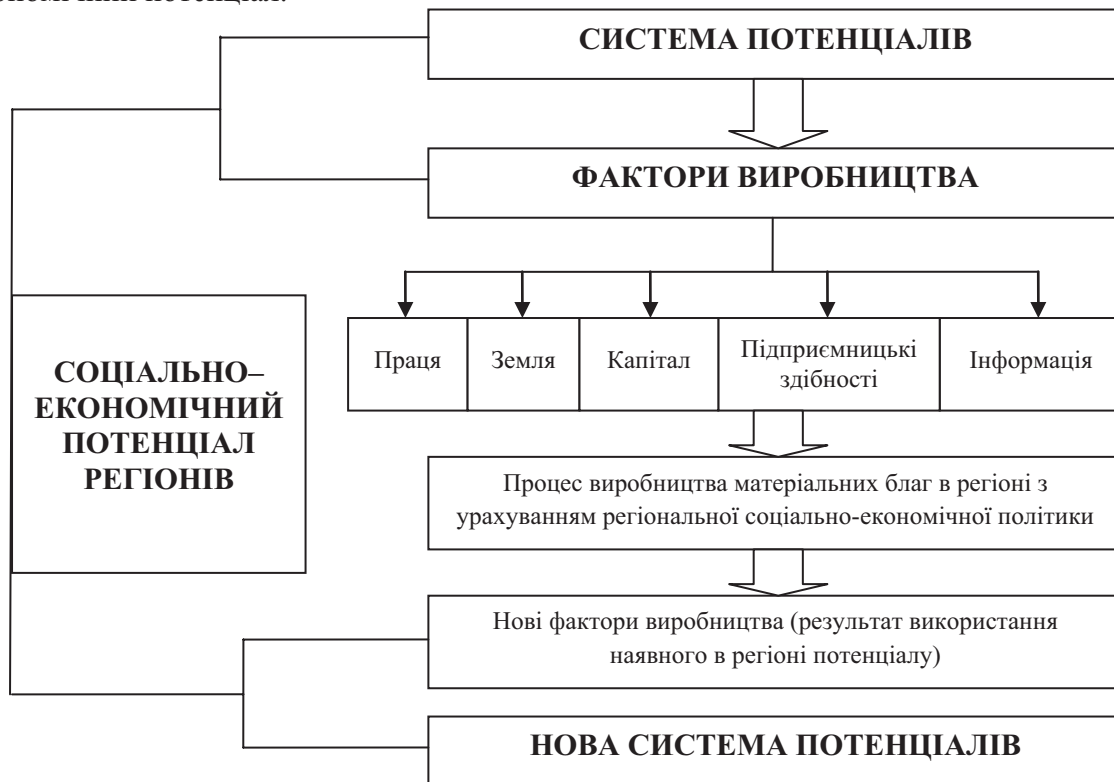

Рисунок 1 – Модель відтворення соціально-економічного потенціалу регіону

З даної точки зору правомірно, на нашу думку, визначити соціально-економічний потенціал як сукупність ресурсів і властивостей, що визначають можливості стійкого й ефективного функціонування соціально-економічної системи в динамічних зовнішніх умовах. Результатом розвитку виступає, насамперед, підвищення рівня добробуту населення. Саме в цьому аспекті можна говорити також про ступінь і ефективність використання соціально-економічного потенціалу регіону.

В багатьох дослідженнях з даної тематики, зокрема дослідженнях ООН, виділяються дві складові добробуту: рівень життя (рівень споживання) і якість життя, у який входять такі показники як здоров'я населення, рівень освіти, якість навколишнього середовища, рівень соціальної напруженості.

Відповідно соціально-економічна система, що забезпечує стабільно високий рівень добробуту громадян, має високий потенціал розвитку. Однак при такому визначенні повинні враховуватися перспективи, майбутній стан системи, тобто виникає необхідність оцінити не тільки досягнутий рівень, а здатність системи до змін і напрямок цих змін. Це завдання може бути вирішене тільки за умови комплексного аналізу факторів економічного розвитку. Економічний розвиток визначається й вимірюється темпами зростання протягом певного періоду часу валового внутрішнього (регіонального) продукту (в цілому або у розрахунку на душу населення).

Таким чином, соціально-економічний потенціал регіону може бути охарактеризований, з одного боку, як досягнутий рівень соціально-економічного розвитку, з іншого боку – з огляду на можливості його подальшого нарощення при наявності певних ресурсів й умов. Величина й динаміка зміни соціально-економічного

потенціалу визначається трьома групами залежностей: кількісними і якісними характеристиками складових потенціалу; взаємозв'язками між підсистемами (системною якістю); впливом зовнішніх факторів.

Список літератури

1. Лук'яненко Д. Г. Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації: Монографія / За ред. д-ра екон. наук, проф. Д. Г. Лук'яненка. – К.: КНЕУ, 2001. – 538с.
2. Великий тлумачний словник. Сучасна українська мова від А до Я. – Донецьк: ТОВ ВКД „БАО”, 2008. – 494 с.
3. Азрилиян А.Н. Большой экономический словарь / Под редакцией А.Н. Азрилияна. – М.: «Институт новой экономики», 1999. – 706с.
4. Гутман Г.В. Управление региональной экономикой. / Г.В. Гутман, А.А. Мираедов, С.В. Федин. – М.: «Финансы и статистика», 2001. – С.12.
5. Мочерний С.В. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 3 / С.В. Мочерний (відп.ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002 – 256с.
6. Задоя А.А. Народнохозяйственный потенциал и интенсивность воспроизводства / А.А. Задоя. – Киев, 1986. – С.55.
7. Игнатовский П. Экономический потенциал и условия действенности хозяйственного механизма / П. Игнатовский // Плановое хозяйство. – 1980. – № 2. – С.76.
8. Богорад О.Д. Регіональна економіка: словник-довідник / О.Д. Богорад, О.М. Невелєв, В.М. Падалка, М.В. Підмогильний; за ред. М.В. Підмогильного. – К.: НДІСЕП, 2004. – С. 72-73.
9. Шнипер Р.И. Регион: экономические методы управления / Р.И. Шнипер – Новосибирск: Наука, 1991. – С.49.
10. Миндоращвили М.И. Методика статистического анализа промышленного потенциала региона, автореф. Дисс.Дб., 1988. – 20с.

О. Любченко

Научные подходы к определению сущности социально-экономического потенциала региона

В данной статье углублен понятийно-категориальный аппарат региональной экономики через исследование экономической сущности понятия «социально-экономический потенциал региона». Автором систематизированы существующие подходы к определению содержания данного понятия и сформирован собственный подход, который дает возможность трактовать социально-экономический потенциал с одной стороны, как достигнутый уровень социально-экономического развития, с другой стороны – учитывая возможности его последующего наращивания при наличии определенных ресурсов и условий.

O. Lyubchenko

Scientific approaches to definition of essence of social and economic potential of region

In this article it is deep concept-category vehicle of regional economy through research of economic essence of concept «socio-economic potential of region». An author is systematize the existent going near determination of maintenance of this concept and own approach which enables to interpret socio-economic potential from one side is formed, as the attained level of socio-economic development, from another part – taking into account possibilities of him subsequent increase at presence of certain resources and terms.

Одержано 23.11.09